DISKUSIE

POZNÁMKY K ONOMASTICKÝM KONCEPCIÁM

VINCENT BLANÁR

Bemerkungen zu den onomastischen Konzeptionen. Jazykovedný časopis, 2009, Vol 60, No. 2, pp. 155 – 158. (Bratislava)

Die Untersuchung der Eigennamen nach verschiedenen Aspekten bringt die Erkenntnis ihrer verschiedenen Seiten näher. Einige Fragen werden jedenfalls ungleich erklärt, beziehungsweise bleiben ungelöst. Die ungleiche Auffassung des Status der Eigennamen hängt mit der ungleichen Auffassung der Schlüsseltermine zusammen. Man formulierte den linguistischen (J. Kuryłowicz), den linguistischen und onomastischen (V. Blanár) und naturwissenschaftlichen (E. Hansack) Status. W. Van Langendonck hält sich an der pragmatisch-semantisch-syntaktischen Theorie fest. Neue Seitenblicke und Zusammenhänge enthüllt der struktur-funktionelle und kommunikativ-pragmatischen Zutritt. V. Blanár bestimmte die onymische Nomination als gesellschaftlich bedingte Identifikation und Differentiation eines Gattungseinzelwesens. Der Eigenname als Sprachzeichen sui generis kennzeichnet sich in der Rede durch die referentielle Identifikation und in der Tiefstruktur durch die präsuppositionelle (systemhafte) Identifikation. Der Seitenblick in die Tiefstruktur in der Anthroponymie ermöglicht die Bestimmung des Funktionsgliedes. Mit dem Funktionsglied verstehe ich den (unterschiedlichen). Inhalt einzelner onymischen Klassen. Die Bestimmung der Funktionsglieder führt zur tieferen Erkenntnis der Strukturierung der Personenbenennung. (Dieser Zutritt ist für die slowakische Onomastik charakteristisch). Unter historischem und methodologischem Standpunkt ist die Theorie der Rekonstruktion und des Rekurses bedeutungsvoll 1.

Počet príspevkov, ktoré publikovali vydavatelia „učebnice pre štúdium onomastickej literatúry“ Andrea Brendler a Silvio Brendler v záslužnom diele *Namenarten und ihre Erforschung* (2004), obsahuje niekoľko tisíc jednotiek. Ide o takmer neprehľadný súbor odborných prác, ktoré sa zaoberajú rozličnými stránkami vlastných mien. Výskum vlastných mien z rozličných aspektov priblížil poznanie ich rozličných stránok, avšak niektoré (aj základné) otázky sa vykladajú nerovnako, prípadne ostávajú nedoriešené.

Nerovnaké chápanie statusu vlastného mena súvisí s nerovnakým chápaním kľúčových termínov. Formuloval sa status lingvistický (1), lingvistický a onomastický (2) a prírodovedný (3). Do prvej skupiny možno zaradiť aj americký konštruktivizmus, ktorý reprezentuje monografické dielo Willyho Van Langendoncka *Theory and typology of propre names* (2007).

Jerzy Kuryłowicz (1956) pokladá za podstatný lingvistický status vlastných mien; pri tom poukazuje na ich niektoré osobitné črty. Vincent Blanár (1976)

vymedzuje propriá ako osobitnú pomenovaciu oblasť a k ich lingvistickému statusu pridáva onomastický status. Vzhľadom na špecifické vlastnosti proprií sa totiž táto kategória vydeľuje ako osobitná pomenovacia oblasť s dvojitém začlenením. Proprializáciou pomenovania druhových jedincov sa neruší súvzťažnosť vlastného mena s jeho príslušným druhom. Pomenovanie druhových jedincov sa uskutočňuje na pozadí ich druhu; porov. (*rieka*) *Dunaj*, (*pohorie*) *Karpaty*, (*priezvisko*) *Adamčík*. Jednotlivé implicitne obsahuje aj všeobecné, propriálnosť sa neodtrháva od apelatívnosti. To je charakteristický znak štruktúrovanosti slovnej zásoby jazyka.

Aleksandra V. Superanskaja (1973, 1986) vyslovuje názor, že vlastné mená nemajú v jazyku špecifickú funkciu, avšak onomastika presahuje rámec lingvistiky. Má istú samostatnosť vzhľadom na mimolingvistické zložky. Pri pomenovaní druhových jedincov propriom vzťah k nadradenej triede pretrváva; porov. (*mesto*) *Košice*, (*vrch*) *Kriváň*. Celkove však ide o lingvistický ráz onomastických analýz. Vďaka užšiemu denotatívnemu spojeniu vlastných mien sa onomastika sčasti odlišuje od všeobecnej lingvistiky. Je to relatívne samostatná oblasť jazykovedy. No vlastné mená predstavujú neoddeliteľnú súčasť každého lingvistického výskumu a opisu. Pretože vlastné mená nemajú špecifické funkcie, treba zamerať pozornosť na ich informačnú stránku, napr. poukaz na príbuzenské vzťahy, sociálnu podmienenosť, pôvod mena a pod.

Ernest Hansack (1990, 2004) vypracoval prírodovedný (kognitivistický) prístup s chápaním vlastného mena ako informačnej množiny o pomenovanom objekte. Význam vlastného mena vymedzuje ako súbor dát, ktoré meno indikuje. Podľa E. Hansacka je jediný a podstatný rozdiel medzi apelatívom a propriom rozdiel kvantitatívny. Apelatíva označujú objekty z otvorených tried, kým propriá označujú triedy len s jedným objektom (indivíduá).

Predstavitel' amerického konštruktivismu W. Van Langendonck (2007) sa priďržiava spojenej pragmaticko-sémanticko-syntaktickej teórie. Onomastika tvorí súčasť lingvistickej analýzy, ale pri vlastnom mene hovorí Langendonck o odlišnom (presupozičnom) druhu významu; odlišuje významy: kategoriálny (osoba, osada, rieka, vrch...), asociatívny, emotívny a gramatický (napr. deklinácia). Uvedomuje si, že pri vlastných menách sa nestráca poukaz na príslušnú triedu. Vlastné mená tvoria kontinuálnu reťaz od prototypových mien cez neprototypové po prechodné. Avšak o vlastné meno podľa Langendocka ide len pri realizácii referenčného vzťahu. Podobne, ako je to obvyklé u západoeurópskych bádateľov (porov. napr. známu monografiu Wernera Kanyho *Inoffizielle Personennamen. Bildung, Bedeutung und Funktion*, 1992), analyzuje meno ako také v rozličných použitíach, ale nie ako prvok danej onymickej triedy (podsystemu). K poznaniu a odlišeniu funkčných členov osobných mien sa nedopracoval.

Nové pohľady a súvislosti odhaľuje funkčno-štruktúrny a pragmaticko-komunikačný prístup. Onymickú nomináciu chápeme ako spoločensky podmienenú identifikáciu, resp. diferenciaciu druhových jednotlivín. Základnú paradigmu funkčnej

onomastiky tvorí systémovosť, normovanosť, komunikatívna viazanosť pomenovania a jazykovo i spoločensky podmienená dynamika komunikačného procesu (porov. aj Šrámek, 2004). Vlastné meno má dvojaký status: lingvistický a onomastický. Ako jazykový znak *sui generis* sa vyznačuje v reči referenčnou identifikáciou a v hĺbkovej štruktúre presupозиčnou (systémovou) identifikáciou (tvorí ju súbor onymických príznakov). Sú to dve stránky jednej mince. Pohľad do hĺbkovej štruktúry v antroponymii umožňuje poňatie funkčného člena; funkčným členom rozumieme odlišný obsah jednotlivých antroponymických tried (podsystemov). Obsahom týchto tried sú odlišné súbory onymických príznakov. Krstné meno, priezvisko, prímeno, prezývka, individuálna charakteristika predstavujú osobitné funkčné členy. Napr. priezvisko odlišujú od krstného mena príznaky „dedičnosť“ a „príbuzenský vzťah“. Preto je priezvisko hierarchicky základným členom úradnej pomenovacej schémy. Vymedzenie funkčných členov osobných mien vedie k hlbšiemu poznaniu štruktúrovanosti osobného pomenovania. Tento teoretický prístup – charakteristický pre slovenskú onomastiku – umožňuje vysvetliť napr. mechanizmus prechodu od jednomennosti k dvojmennosti, klasifikovať bohato členené neúradné (živé) mená a zdôvodniť úradné mená typu Pavel PAVEL (Blanár, 2009, s. 75 – 76) – tento problém doteraz nebol riešený. Z historického i metodologického hľadiska je prínosná problematika rekonštrukcie (porov. Eichler, 1988) a rekurzu (porov. Šrámek, 1990, 1999). Rekonštrukciou sa zisťuje predpokladaná východisková podoba mena. Metóda rekurzu ráta s existenciou propriálnej sféry jazyka. Zamieriava sa na zistenie predpokladanej formy propria v jeho nožnej modelovej podobe. Pri tom sa vychádza zo zákonitostí propriálne pomenovacích procesov. Systémový priestor sa manifestuje v časových vrstvách, v priestorových areáloch a v kvantitatívnych rozmeroch. Základnú pracovnú metódu novodobej onomastiky predstavuje propriálny jazykový zemepis.

Bibliografia

- BLANÁR, Vincent: Lingvistický a onomastický status vlastného mena. In: *Onomastica*, 21, 1976, s. 5 – 18.
- BLANÁR, Vincent: Poznámka k referenčnej a systémovej identifikácii. In: *Slavica Slovaca*, 2009, roč. 44, s. 75 – 76.
- EICHLER, Ernst: Probleme der onomastischen Rekonstruktion als linguistisches Universale. In: *Probleme der Namenbildung. Rekonstruktion der Eigennamen und der ihnen zugrunde liegenden Appellative*. Upsala 1988, s. 91 – 103.
- HANSACK, Ernst: Bedeutung, Begriff, Name. *Studia et exempla linguistica et philologica. Series II: Studia minora I*. Ed. K. Trost. Tom I. Regensburg: S. Roderer Verlag 1990. 95 s.
- HANSACK, Ernst: Das Wesen des Namens. In: *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. Eds. A. Brendler und S. Brendler. Hamburg: Baar 2004, s. 51 – 65.
- KANY, Werner: Inoffizielle Personennamen. *Bildung, Bedeutung und Funktion*. Tübingen, Niemeyer 1992. 365 s.
- KURYŁOWICZ, Jerzy: La position linguistique du nom propre. In: *Onomastica* 2, 1956, s. 1 – 14.

LANGENDONCK, Willy Van: Theory and Typology of Proper Names. Trends in Linguistics, Studies and monographs 168, Berlin – New York: Mouton de Gruyter 2007. 378 s.

Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. Eds. A. Brendler und S. Brendler. Hamburg: Baar 2004. 1024 s.

SUPERANSKAJA, Aleksandra V.: Obščaja teorija imeni sobstvennogo. Moskva: Izd. Nauka 1973. 366 s.

SUPERANSKAJA, Aleksandra V. et al.: Teorija i metodika onomastičeskich issledovanij. Red. A. P. Nepokupnyj. Moskva 1986. 249 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Zur onomastischen Rekursion. In: Studia onomastica 6 (Ernst Eichler zum 60. Geburtstag). Namenkundliche Informationen, Beiheft 13/14, Leipzig, 1990, s. 39 – 52.

ŠRÁMEK, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity 1999. 191 s. + 19 map.

ŠRÁMEK, Rudolf: Etymologie und Deutung in der Namenkunde. In: Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. Eds. A. Brendler und S. Brendler. Hamburg: Baar 2004, s. 93 – 106.